

Syntax

Také v syntaxi došlo k některým důležitým změnám, mezi které patří změny ve slovosledu, užívání konjunktivu, šíření vedlejší věty s určitým slovesem na úkor infinitivních konstrukcí apod.

Wright (2002: 10, 31) upozorňuje, že změny postupují v různých jazykových plánech různou rychlostí. Syntax patří mezi oblasti, kde k nim dochází **nejpomaleji**. Wright (2002: 10, 186 et passim) dále uvádí, že na rozdíl od hláskosloví **nebrání změny v syntaxi často porozumění a komunikaci**. Také starší formy zůstávají srozumitelnými, ačkoliv bývají postupem času vnímány jako archaické.

Proti hláskosloví a deklinaci byla syntax na okraji zájmu antických gramatiků. To však automaticky neznamená, že se v textech bude objevovat syntax odpovídající mluvené řeči. Pomineme-li skutečnost, že psaný projev není nikdy přesným obrazem projevu mluveného, je třeba počítat i s působením literárních vzorů apod. Psaný projev vyžaduje také relativně náročnou výstavbu textu, logickou provázanost jednotlivých úseků, což se promítá také do užívání syntaktických prostředků.

INFINITIVNÍ A PARTICIPIÁLNÍ KONSTRUKCE

Vývojové tendence směřující k románským jazykům můžeme sledovat zejména u infinitivních konstrukcí. V pozdní latině se také setkáme s různými absolutními konstrukcemi, které se v klasické latině prakticky nevyskytovaly nebo patřily mezi okrajové.

Akuzativ s infinitivem

Latinský akuzativ s infinitivem¹ je sám o sobě zajímavým fenoménem. Ve srovnání s řečtinou se ve své klasické podobě řídil přísnějšími pravidly (viz přítomnost akuzativu při shodném podmětu infinitivu i řídicího slovesa). I v klasické latině se však vyskytovaly konstrukce, které tato pravidla nerespektovaly (např. *Mihi licet esse otioso.*).

Vedle akuzativu s infinitivem existovaly další možnosti vyjádření obsahové oznamovací propozice. Z hlediska lidové a pozdní latiny a vývoje do románských jazyků je nejdůležitější konstrukcí **vedlejší věta s *quod***. V klasické latině se vyskytovala pouze po některých typech predikátů (tzv. *verba affectuum*), ale postupně se začala rozšiřovat i k dalším typům.

V pozdně latinských textech se vyskytují vedle sebe obě konstrukce. Užití jedné či druhé možnosti však není zcela nahodilé. Podle Hermana (1997: 107) se věta s *quod* objevuje v případě, že následuje po řídicím predikátu.² Akuzativ s infinitivem může naopak stát před predikátem i za ním beze změny významu. Četnost výskytu konstrukce s *quod* a akuzativu s infinitivem je u jednotlivých autorů různá. Herman (1997: 107) uvádí, že zatímco v 3.–6. stol. se na 10 akuzativů s infinitivem objevuje 1 věta s *quod*, po pádu impéria počet vět s *quod* prudce stoupá. V textech z 2. pol. 1. tis., které jsou silně ovlivněny lidovou latinou, již věty s *quod* převažují.

Na šíření věty s *quod* se mohlo podílet více faktorů. Podle Harrise (1978: 220) byla vážnou nevýhodou akuzativu s infinitivem **neschopnost infinitivu vyjádřit modální a vidové významové odstíny**. Roli sehrálo podle něj i to, že ostatní typy obsahových vět používaly až na výjimky spojkové vedlejší věty. Proti akuzativu s infinitivem byla **věta s *quod* „průhlednější“ a jednoznačnější**. Předpokládá se rovněž **vliv řeckého** ὅτι „že“, které se v řečtině mohlo použít i tam, kde stál v klasické latině akuzativ s infinitivem (např. po slovese „řít“). Nešlo však o prostou výpůjčku, ale spíše o posílení pozice vedlejší věty s *quod*. Podle

¹ Stranou ponecháváme nominativ s infinitivem, který však s akuzativem s infinitivem těsně souvisí.

² Výjimkou může být předřazení věty, která je silně zdůrazněna, srov. „Že ten film začali dávat už včera, tak to teda nevím.“

Hermana (1997: 107) mohly šíření věty s *quod* napomoci i určité změny ve slovosledu, zvláště vyšší počet sloves uvnitř věty. Tím přibylo pozic „za slovesem“, kde se věta s *quod* mohla uplatnit.

Věta s *quod* vytvářela už v klasické latině spojnicí s důvodovými větami (srov. „chválím tě, že“ a „chválím tě, protože“). Důsledkem této skutečnosti je pronikání důvodových spojek *quia* a *quoniam* do obsahových vět oznamovacích.

V románských jazycích vedlejší věta akuzativ s infinitivem téměř úplně vytlačila. Románské spojky (např. šp. *que*, it. *che*) pocházejí z některého tvaru od základu *qu-*. Tyto spojky mohou mít řadu významů a často jsou součástí různých složených spojek typu šp. *porque* „proč“.

Infinitiv po předložce

Na jedné straně infinitiv ustupuje v konstrukci akuzativu s infinitivem, na druhé straně se stává součástí nových konstrukcí s předložkami. Infinitiv se postupně začal uplatňovat tam, **kde klasická latina užívala gerundium či supinum**. Místo *ad cantandum* se tak občas můžeme setkat s *ad cantare* atd.

V románských jazycích existuje množství různých infinitivních konstrukcí. Nelze tedy mluvit o tom, že by infinitiv a jmenné tvary slovesné byly neproduktivní. Došlo spíše k přeskupení a přetvoření systému.

Faktivní konstrukce

Románské jazyky nahradily vedlejší větu po slovesech typu *facere* nebo *efficere* faktitivní konstrukcí složenou ze slovesa „dělat“ a infinitivu. Zatímco konstrukce akuzativu s infinitivem je na ústupu, vzniká jiná progresivní infinitivní konstrukce, která se vyskytuje ve všech románských jazycích. Vincent (1990: 69n.) upozorňuje také na to, že v románských faktitivních konstrukcích nelze vypustit argumenty podobně jako latina vyžadovala akuzativ ve vazbě akuzativu s infinitivem.

Absolutní konstrukce

Také absolutní konstrukce patří mezi prvky, které nebyly progresivní. Dnešní románské jazyky sice mají absolutní konstrukce, jsou ale omezeny na psaný projev a ani tam se příliš často nevyskytují. Pro studium pozdní latiny je však důležitější stav ve starých fázích románských jazyků. Ve staré francouzštině se např. vyskytoval akuzativ absolutní, který však téměř zanikl po té, co po redukci pádů na jeden nebylo možné konstrukci odlišit. Zbylo pouze několik ustrnulých forem typu *Dieu aidant* „s pomocí Boží“.

Trend ústupu absolutních konstrukcí se však v pozdně latinských textech neprojevuje. Během prvních staletí našeho letopočtu **vzrůstá obecně užívání participií v textech**. Předpokládá se zde i vliv řečtiny, zejména bible a jejích překladů.

Absolutních konstrukcí je doložen velký počet. Vedle ablativu absolutního se však objevuje také **akuzativ a nominativ absolutní, smíšené konstrukce** (např. ak. + abl.) a **samostatná participia na -to**. Příklady:

- akuzativ absolutní:

In hoc loco ubi sanctus Melchisedec, aduenientem sanctum Abraam, hostias Deo puras primus optulit (Itin. Eg. 14, 2).

- nominativ absolutní:

Benedicens nos episcopus, profecti sumus (Itin. Eg. 17, 7).

- smíšená konstrukce:

acceptis ab Eiegio quingentos in munere aureos (Fred. 96, 18)

- participium na -to:

Caecina comperto uanam esse formidinem (Tac. Ann. 1, 66);

comperto quod homines essent sine litteris et idiotae (Vulg., Act. 4, 13)

Častěji se také setkáme s tím, že člen absolutní konstrukce se objevuje jako jeden z konstituentů hlavní věty, např. jako předmět nebo podmět. S takovými případy se lze setkat i v klasické době. Někteří autoři absolutní konstrukce hojně užívají a vytvářejí bizarní struktury, které jsou někdy na hranici srozumitelnosti.

Akuzativ absolutní se pravděpodobně vyvinul ze spojení předmětu v akuzativu se spojitým (predikativním) participiem. Nominativ absolutní je méně častý než ablativ a pochází nejspíše také ze spojitého participia.

Z některých participií se vyvinuly předložky. Příkladem může být šp. *durante* „během“ a *excepto* „kromě“. Příkladem vyvíjející se předložky může být

fili quattuor excepto filiabus (Greg. Tur. Franc. 5, 14),

kde není shoda v rodě mezi *excepto* a *filiabus*, což naznačuje probíhající gramatikalizaci s tendencí k fixaci formy.

Jaká byla situace v mluveném jazyce, nelze přesně zjistit. Absolutní konstrukce se ve větší míře pravděpodobně nepoužívaly.

VEDLEJŠÍ VĚTY

Mýtus o neoblíbě hypotaxe

V některých příručkách o lidové latině se uvádí, že lidová latina dávala přednost parataxi. Obliba parataxe, respektive neobliba hypotaxe se vysvětluje tendencí zjednodušovat syntax a odkazem na afektivní charakter „lidového“ jazyka.

Je pravda, že v některých lidově latinských textů se skutečně setkáme s parataxi tam, kde se v klasické próze obvykle používá hypotaxe. Užívání parataxe „místo“ hypotaxe však není nic neobvyklého ani v **moderních jazycích**. Je to běžné zvláště v **citově zabarvených výpovědích** typu: „Ještě jednou to uděláš a nařežu ti.“ Neznamena to však, že by pro mluvčího byla věta „Jestliže to ještě jednou uděláš, nařežu ti“ příliš komplikovaná. Výběr mezi oběma možnostmi je založen na pragmatickém hledisku, tj. na tom, jaká forma je vhodná pro konkrétní komunikační situaci.

Podobný stav lze předpokládat i pro latinu. Použití parataxe z afektivních důvodů neznamena, že by hypotaxe ustupovala do pozadí. **Proti** názoru o neoblíbě hypotaxe svědčí **expanze vedlejších vět s quod** místo akuzativu s infinitivem a **vývoj románských jazyků**, kde se hypotaxe velmi dobře zachovala. Došlo pouze k některým změnám v užívání spojek, konjunktivů apod.

V případě Plauta se parataxe vysvětluje také tím, že se jedná o zachycení starších vývojových fází jazyka. Předpokládá se totiž, že hypotaxe se vyvinula z parataxe. Roli však mohla sehrát i afektivita a potřeba zachovat určité metrické schéma.

Konjunktiv ve vedlejších větách

Základní charakteristikou latinského konjunktivu je nefaktivnost, která může nabývat v jednotlivých kontextech různých podob. Ve větách hlavních má konjunktiv různé významové odstíny (vůle, přání, možnost, pochybnost,...). Ve větách vedlejších osciluje mezi vyjádřením modálních významových odstínů a mezi pouhým vyjádřením gramatického vztahu podřízenosti věty vedlejší. Moderní výzkum konjunktivu v různých jazycích potvrzuje mínění římských gramatiků, že primární funkcí konjunktivu je vyjádření syntaktických vztahů.

V lidové a pozdní latině zůstala zachována opozice indikativu a konjunktivu. Došlo pouze k některým posunům, nikoliv k ústupu konjunktivu, jak se soudilo dříve. Způsob používání

indikativu a konjunktivu je odlišný u jednotlivých autorů, některé texty nevykazují žádné inovace, jinde se objevuje indikativ místo konjunktivu nebo naopak.

V pozdně latinských textech se ve vedlejších větách setkáváme také s perifrastickou konstrukcí *debere* + infinitiv, která explicitně vyjadřuje modální odstín konjunktivu.

Mezi nejvýznamnější tendence patří nahrazování konjunktivu indikativem v nepřímých otázkách. Důležité je také užívání konjunktivu v rámci časové souslednosti.

Nepřímé otázky

V nepřímých otázkách se během vývoje latiny užíval indikativ i konjunktiv. Následující přehled stručně shrnuje základní informace:

- **Archaická latina:** běžně se užívá **indikativ**, **konjunktiv** pouze v případě, že vyjadřuje **zvláštní významový odstín** (např. rozvažovací konjunktiv). V Plautově díle stojí např. v protikladu otázka na skutečný děj (...*quid vis facere fac sciam* „Řekni mi, co chceš udělat.“) a otázka rozvažovací (*quid agam nescio* „Nevím, co mám dělat.“) Už u Plauta se však konjunktiv šíří i do ostatních vět, např. *scio iam quid velis* „Už vím, co chceš.“
- **Klasická latina:** **konjunktiv** podle souslednosti časů je **normou**, objevuje se však občas i indikativ (např. po *si* ve spontánním jazyce nebo v případě smíšené a tázací věty: *dicam quod sentio* + *quid sentiam* > *dicam quid sentio*).
- **Poklasická a pozdní latina:** znovu se objevuje **ve větší míře indikativ**, na čemž se pravděpodobně podílel také vliv křesťanského jazyka ovlivněného řečtinou a mluvené latiny. Výběr mezi indikativem a konjunktivem je ovlivněn také stylistickým hlediskem. Částečně se vrací situace z archaické latiny, kdy se konjunktiv užíval jen pro vyjádření zvláštního významového odstínu.
- **Románské jazyky:** z celkového pohledu lze říci, že **převládá indikativ**. Ve staré španělštině a francouzštině se sice konjunktiv objevuje, ale pouze v některých případech (např. při vyjádření pochybností či nejistoty mluvčího). V italštině je konjunktiv v nepřímých otázkách známkou vysokého stylu. Vincent (1990: 70) však uvádí, že se v případech tohoto typu jedná spíše o pozdější vývoj v jednotlivých románských jazycích.

Situace v pozdně latinských **textech** není jednoznačná, jako v ostatních případech se setkáváme i zde s **velkou variabilitou**. Jednotlivé případy mohou být pouze výsledkem oscilace v přechodném období a nemusí být způsobeny jinými, např. významovými důvody. U Řehoře z Tours se např. objevuje po slovese *narrare* jak indikativ, tak konjunktiv:

quid exhibeant narrant (Mart. 47)

narravit...qualiter meruit (Hist. Fr. 2, 30).

Také u používání indikativu v nepřímých otázkách se mohl projevit podpůrný vliv řečtiny.

Souslednost časová

V oblasti konjunktivní souslednosti je v pozdně latinských textech doloženo užívání konjunktivů odlišné od klasické latiny. V důsledku stírání rozdílů mezi *i* a *e* v některých pozicích může mít **konjunktiv imperfekta stejnou podobu jako konjunktiv perfekta**, viz *amarem – amarim, legerem – legerim*.

Zmatek mezi těmito vokály je dobře patrný v rukopisech díla Řehoře z Tours, kde se setkáváme s oběma variantami buď ve stejném rukopisu nebo v různých rukopisech. Podobně v *Itinerarium Egeriae* jsou případy vysvětlitelné záměnou *i* a *e*, např.:

Ipsam ergo uallem nos transuersare habebamus, ut possimus montem ingredi (Itin. Eg. 2, 1).

Je doložena také tendence užívat ve větách účelových, účinkových a obsahových s *ut* konjunktiv přítomného času pro děj směřující do budoucnosti nebo pro všeobecně platný děj i po minulých časech. Konjunktiv imperfekta se však vyskytuje i nadále.

Systém souslednosti časové zůstal v podstatě zachován, došlo však ke změnám v morfologické podobě jednotlivých tvarů. Ve funkci konjunktivu imperfekta začal užívat konjunktiv plusquamperfekta, který měl výraznou koncovku (*-issem,...*) a odlišoval se jednoznačně od ostatních tvarů. Příležitostně se ostatně konjunktiv plusquamperfekta objevuje místo konjunktivu imperfekta i v klasické latině. V pozdně latinských textech můžeme najít řadu příkladů, např.:

Hortatus (...) Iohannes ut dignum fructum fecissent paenitentiae (Lucif. Athan. 2, 4)

Konjunktivy perfekta a plusquamperfekta se v románských jazycích vytvořily analogicky podle perfekta, tedy z tvarů pomocného slovesa (nejčastěji *habere*) a participia perfekta pasiva.

V oblasti indikativní souslednosti je nejvýznamnější vývoj tvarů typu *cantare habebamus*, které pro vyjádření následnosti po vedlejším čase nahradily klasickou perifrázi participia futura aktiva a slovesa *esse*.

Spojky ve vedlejších větách

Z četných latinských podřadicích spojek se jich do románských jazyků zachovalo pouze několik: *quod* (příp. jiná forma od téhož základu), *quando*, *quomodo* a *si*. Zároveň však vznikly nové **složené spojky** a **spojková syntagmata** typu šp. *porque*, it. *perche* „protože“; šp. *para que* „aby“, šp. *aunque* „ačkoliv“. Často se v nich objevuje spojka pocházející z *qu-* (šp. *que*, it. *che*). Zanikly tedy i některé spojky, které byly v latině hojně využívány, např. *ut*, *ne* nebo *cum*.

V pozdní latině se také vyskytují různá spojková syntagmata, např. kauzální *per id quod* nebo časové *interim quod* „zatímco“, *mox quod* „jakmile“. Tato syntagmata upřesňovala význam spojky *quod*, která vzhledem ke své expanzi nabývala na mnohoznačnosti.

Nadále se běžně používají i klasické latinské spojky, některé z nich však fungují ve srovnání s klasickou latinou odlišně. V pozdně latinských textech se někdy např. objevuje ***dum*** s konjunktivem jako **synonymum ke *cum historicum***. Dochází také k rozrůznění v rámci trojice spojek *dum*, *donec*, *quoad*. **Od 4. stol. *dum* vyjadřuje vždy současnost**, kdežto ***donec* (zřídka *quoad*) následnost**.

V **obsahových větách tázacích** se do románských jazyků ve významu „zda“ prosadila spojka *si*. Výchozím bodem pro tázací *si* byla významová blízkost některých obsahových vět tázacích s větami podmínkovými (viz české „ptám se, jestli to uděláš nebo ne“), např. konstrukce *videre si*, *dicere si*. Už u Plauta a Terentia se objevuje tázací *si* po slovesech *videndi*, *declarandi* a *sciendi*. Jistou roli mohl sehrát i vliv řeckého *ei* „jestliže“, „zda“.

SLOVOSLED

Slovosled³ patří mezi důležité charakteristiky jednotlivých jazyků a slouží jako jeden z ukazatelů pro zařazení jazyka do určité skupiny v rámci typologie jazyků.

Typ slovosledu se určuje podle toho, v jakém **pořadí** za sebou následují **podmět (S)**, **přísudek (V)** a **přímý předmět (O)**. Řekneme-li, že nějaký jazyk je typu SVO, znamená to, že ve větě stojí **obvykle** nejprve podmět, pak přísudek a po něm následuje přímý předmět.⁴ To

³ Termín *slovosled* navozuje představu pořadí slov, která však nevystihuje podstatu zkoumaného jevu. Přesnější by bylo mluvit o pořadí konstituentů, které představují stavební kameny věty.

⁴ Jedná se o relativní pořadí vyjmenovaných větných členů. Neznamena to, že první z větných členů stojí na začátku věty (např. u SVO podmět). Toto místo může být obsazeno např. spojkou či jiným prostředkem zajišťujícím provázanost s kontextem, částicí atd.

neznamená, že by se v daném jazyce nevyskytoval žádný jiný typ slovosledu, např. SOV. Zařazení k typu vypovídá o převažující tendenci v oznamovacích větách. Výsledná podoba slovosledu závisí na řadě faktorů (na typu věty, na důrazu kladeném na určité slovo atd.), a proto z jednotlivých případů nelze vyvozovat obecné závěry.

Pro vývoj latiny a následně románských jazyků je otázka slovosledu rovněž důležitá. Slovosled může být alternativní prostředkem pro vyjádření syntaktických vztahů místo pádových koncovek, mít vliv na gramatikalizaci některých konstrukcí apod. V románských jazycích jsou v porovnání s klasickou latinou patrné změny ve slovosledu. Románský slovosled se obvykle označuje jako SVO, u latiny se mluví o tendenci ke slovosledu SOV. Z těchto důvodů lingvisté věnovali vývoji slovosledu v latině značnou pozornost.

Latina se často také charakterizuje jako jazyk s relativně volným slovosledem. Tzv. **volný slovosled** však rozhodně **neznamená libovolné pořadí slov**. Zřetelně je to vidět na příkladu češtiny. Proti některým jazykům jsou možnosti pořadí konstituentů větší, nikoliv však libovolné. Čeština např. nepřipouští věty typu „*Potřebuji udělat to.“, „*Řízl do prstu jsem se“ apod.

Změna?

Často se vyskytuje tvrzení, že slovosled klasické latiny je typu SOV a v lidové a pozdní latině se mění na SVO. Detailnější studie však ukazují, že je to **velmi zjednodušené** a skutečnosti neodpovídající tvrzení. **Výsledky** rozboru latinských textů jsou navíc ovlivněny i **metodologickým postupem** (berou-li se v úvahu jen věty hlavní nebo i vedlejší, volba autorů a děl atd.). Jednoduchých hlavních vět bez velkého počtu větných členů, které jsou pro zkoumání slovosledu ideální, je v latině poměrně málo. Na slovosled může mít vliv také **stylistický záměr** autora nebo nutnost dodržet **metrické schéma** v poezii.

Slovosled v klasické latině

Při zběžném pohledu do klasických latinských textů zjistíme, že zdaleka ne všechny věty mají slovosled typu SOV. Pinkster (1991a: 206nn.) uvádí faktory, které ovlivňují pořadí konstituentů a způsobují „odchylky“ od SOV. Patří mezi ně zejména:

- **typ věty:** v rozkazovacích větách se sloveso např. často vyskytuje na prvním místě ve větě a ve vedlejších větách stává sloveso na konci věty častěji než ve větách hlavních;
- **tendence** umisťovat **složitější celky napravo od přísudku** a méně rozsáhlé nalevo: předmět složený ze substantiva a několika přívlasků bude např. spíše následovat až za slovesem;
- tzv. **funkční perspektiva větná:** známé informace (tzv. **topic** nebo **téma**) se objevují spíše na předních místech ve větě, kdežto informace nové (tzv. **focus** nebo **réma**) bývají **na konci** věty.

Na slovosled může mít vliv také intonace. O intonaci v latině však nemáme informace. Závěry nelze vyvozovat ani z interpunkce, která se ve starověku nepoužívala a byla později různě doplňována a měněna při edici textů.

Pinkster (1991a: 212nn.) také vyvrací mínění, že v klasické latině je na prvním místě ve větě většinou podmět. Ukazuje, že se tam často objevují spojky, zájmena odkazující na předcházející větu (např. vztažné *qui* ve významu „a ten“, *ille*, *adeo* apod.) nebo výrazy uvádějící do situace (např. *de his rebus cum ageretur apud Caesarem...*). Kromě předmětu může na prvním místě stát sloveso, a to zvláště v případech, že celá věta představuje novou informaci. V češtině jsou typickým příkladem začátky pohádek „Byl jednou jeden král...“, latinské příklady jsou obdobné, např.

Erant in ea legione fortissimi viri (Caes., Gal., 5, 44, 1).

Nelze říci, že by klasická latina byla jazykem se slovosledem SOV, i když je to velmi častý vzorec. Vyskytuje se v ní řada variant a slovosled se liší také podle žánrů a autorů.

Slovosled v lidové a pozdní latině

Snaha vypátrat kořeny vývoje směřujícího k románským jazykům vedla někdy k ukvapeným závěrům. Se změnou na SVO se počítalo už ve 4. století.

Důkladnější výzkum však ukázal, že i pro pozdní latinu je **typická variabilita** a nelze tvrdit, že po r. 400 n. l. byl slovosled SVO, ačkoli se zvýšila jeho četnost. Dokonce ani v merovejských textech nenastává změna a o obsazení jednotlivých pozic ve větě platí v podstatě **totéž, co pro klasickou latinu**.

Jako typický text s SVO se často uvádělo *Peregrinatio Egeriae*. Poměrně vyšší výskyt SVO lze však v tomto případě vysvětlit **charakterem textu**.⁵ Při popisu cesty často přináší nové informace, které jsou proto umístěny na konci věty, např.:

locum, ubi...montes...faciebant vallem infinitam, ingens, planissima et valde pulchram (Itin. Eg. 1, 1).

V citovaném případě může být koncová pozice předmětu navíc posílena jeho délkou ve shodě s tendencí umisťovat dlouhé celky napravo, zj. v tomto případě za sloveso.

Herman (1997: 103–104) uvádí, že pro pozdní latinu je spíše než SVO typický přesun slovesa dovnitř věty. Zvláště v některých textech (*Peregrinatio Egeriae*, *Itinerarium Antonini*) tedy převažují typy SVO a OVS. Je tedy patrný určitý posun, nelze však mluvit o přechodu od typu SOV k typu SVO.

Změna na cestě k románským jazykům

Vincent (1990: 61nn.) popisuje změnu směrem k románským jazykům spíše jako fixaci pořadí konstituentů než jako změnu mezi dvěma typy slovosledů. Důležitými charakteristikami románského slovosledu je podle něj zejména pozice přímého předmětu za slovesem v tranzitivní větě a tendence umisťovat podmět intranzitivních sloves vyjadřujících pohyb, polohu a změnu stavu za sloveso.⁶ Pro obě skupiny je typické, že v pozici za slovesem se objevuje *patiens*. Pozice na začátku věty je vyhrazena pro *topic*⁷ bez ohledu na to, zda se jedná o jmennou frázi, adverbialní výraz nebo sloveso. Podle Vincenta (1990: 62) došlo na cestě k románským jazykům zejména k těmto změnám:

- vytvoření konstituentu nazývaného verbální fráze, který se skládá ze slovesa, *patientu* a příslušných pomocných sloves a adverbialních prvků. Dokladem je fixování pozice pomocných sloves (v románských jazycích obvykle stojí před slovesem, v latině za ním následují) a zájmen vzhledem ke slovesu a dále častější slovosled VOS v porovnání se slovosledem VSO (zde se mezi sloveso a *patientu* dostává podmět).
- ve francouzštině se navíc pozice *topicu* vyvinula v pozici subjektu a druhou pozici ve větě získalo sloveso (pozice slovesa na druhém místě je i v rétorománštině, předpokládá se vliv germánských jazyků).

Popsané změny ve slovosledu jsou ve shodě s tendencí umisťovat hlavu před komplement (tj. sloveso před předmět, předložku před jméno, pomocné sloveso před jmenný tvar slovesný apod.), o které jsme se zmínili v souvislosti s dalšími změnami. Podle Vincenta (1990: 63) je tato tendence zásadní příčinou změny slovosledu na cestě k románským jazykům.

LITERATURA

HERMAN, József. *Vulgar Latin*. Přel. Wright, Roger. University Park (PA): Pennsylvania State University Press, 2000. xiv, 130 s. ISBN 0-271-02001-6.

⁵ Pinkster (1991b: 79nn.).

⁶ S výjimkou francouzštiny, viz Vincent (1990: 61).

⁷ *Topic* (téma) - známá informace, *focus* (réma) - nová informace; tyto termíny se používají v rámci tzv. funkční perspektivy větné.

- MOLINELI, Piera. Sequence of tense and mood selection in Late Latin. In *Papers on Grammar V*. Calboli, G. (ed.). Bologna: CLUEB, 2000. s. 123–150.
- MOLINELI, Piera. (1998). The evolution of subjunctive (mood and tenses) in subordinate clauses from Latin to Romance. In *Estudios de lingüística latina. Actas del IX Coloquio Internacional de Lingüística Latina. Universidad Autónoma de Madrid, 14-18 de abril de 1997*. García Hernández, B. (ed.). Madrid: Ediciones Clásicas, 1998. s. 555–570.
- PINKSTER, Harm. *Sintassi e semantica latina*. Torino: Rosenberg & Sellier, 1991a. Holand.orig. 1984.
- PINKSTER, Harm. Evidence for SVO in Latin? In *Latin and the Romance Languages in the Early Middle Ages*. Wright, R. (ed.). London: Routledge, 1991b. s. 69–52.
- VÄÄNÄNEN, Veikko. *Introduzione al latino volgare*. 3 ed. italiana. Bologna : Patron, 1982. 419 s. Testi e manuali per l'insegnamento universitario del latino; 8. ISBN 88-555-0902-0.
- VARVARO, Alberto. (1998). Documentazione ed uso della documentazione. In *La transizione dal latino alle lingue romanze. Atti della Tavola Rotonda di Linguistica Storica, Università Ca' Foscari di Venezia, 14–15 giugno 1996*. Herman, J. (ed.). Tübingen: Max Niemeyer, 1998. s. 67–76.
- WANNER, D. Le subjonctif de subordination en latin vulgaire: Question indirectes et adverbiales temporelles. In *Latin vulgaire - latin tardif II : actes du IIème Colloque international sur le latin vulgaire et tardif, (Bologne, 29 août - 2 septembre 1988)*. Calboli, G. (ed.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1990. s. 249–280. ISBN 3484503017
- VINCENT, Nigel. Latin. In Harris, M. – Vincent, N. (eds.) *The Romance languages*. New York: Oxford University Press, 1990. s. 26–78. ISBN 0195208293.
- WRIGHT, Roger. *A Sociophilological Study of Late Latin*. Turnhout: Brepols, 2002. viii, 389. ISBN 2-503-5133.